

## Toimetuselt

**N**ii nagu Tuna aastakäik algas kolme kirjutisega 1905. aasta teemadel, nii ta ka lõpeb. Ja ometigi jääb tunne, et see saja aasta tagune revolutsioon väärinuks kõigilt hoopis suuremat tähelepanu.

Aga olgu üks sündmus nii tähtis kui tahes, on see vaid osa suurest tervikust.

Sel aastal möödus kuuskümmend aastat Teise maailmasõja lõpust, ja mis teha, kui eestlaste rõõm selle sündmuse üle pole nii täielik kui läänerooplastel. Kui septembrikuu Tuna numbris väitis Enn Tarvel, et pole olemas objektiivselt eksisteerivat väärtussüsteemi, siis oktoobrikuus Tallinnas korraldatud rahvusvahelisel konverentsil “Ajalugu ja mälu” jäi prantslastest esinejatest mulje, nagu oleks võimalik mingi üleeuroopaline ühemõtteline ajalugu. Et see tegelikkuses eriti teostatav pole, selgus kuulates tähelepanelikult Prantsuse Idakeele- ja Kultuuride Instituudi teaduri Jean-Pierre Minaudier’ sulaselges eesti keeles peetud ettekannet. Ei teagi, kas ja kunas jõuavad eestlased oma hinnanguis kommunistidest prantslaste tasemele.

Paraku on ühemõttelisusega üldse pisut keeruline värk. 1953. aastal pandi N. Liidu ajaloos paika Lavrenti Beria kui süsimust tegelane, kelle kaela sai ajada peale Stalini sünni pea kõik tolle ajajärgu sigadused. Vastukaaluks kuulutati teine vähemalt sama must mees Hruštšov viivuks lausa valguse kehastuseks. Seevastu *perestroika* järellaineis hakati Berias nägema eelkõige suurt reformaatorit, kelle edumeelne tegevus peatati nendesamade Hruštšovi-taoliste tagurlaste poolt. Ka on palju müüte selle kohta, mida Beria Eestiga mõtles ette võtta. Sammu tööle lähemale viib Tõnu Tannberg oma artikliga Beria uuest kursist vastupanuliikumise mahasurumisel.

Kuidas see “helge kommunistlik” valitsemine Teisele maailmasõjale järgnenud kümnendil eestlasi isiklikus elus puudutas, sellest räägib tuntud etnoloog Ants Viires, kel teadusetegemine tuli vahetada töö vastu tööstuskombinaadis ja tehnikumiõpetaja ametis. Saatuse siksakid töid Saku tehnikumi, ta kolleegide hulka ka hilisema tuntud teadusmehe Isidor Levini, kes oli end terve Saksa okupatsiooniaja Eestis varjanud. Nii et Eesti polnud päris “juudivaba” okupatsioonivõimude deklaratsioonidelegi vaatamata.

Aga “kommunistlikust õnnistusest” ei säästnud alati ka vabadussepääsemine. Nii andsid ameeriklased 17. mail 1945 Tšehhimaal Strakonices Nõukogude Liidule välja sadakonnast poisist koosneva eesti üksuse. Neist ühe, Ivo Raidna traagilise saatuseloo toob lugejateni Hellar Grabbi.

Kuidagi ei oska kõiki neid sündmusi mustvalgele skaalale asetada ja kas peabki seda mingi ühtse ajalookäsitluse nimel tegema?

Ja veel – neil, kes on ühel või teisel pool mälestusmärkidega “sõda pidanud”, tasuks alustada Tuna lugemist kohe päris algusest – Hartmut Boockmanni ausambateemalisest esseest.

**Ott Raun**